

Otkup zarobljenika u židovskom pravu – suočavanje s izazovima 21. stoljeća

Kotel Dadon*

kdadon@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3542-3754>

<https://doi.org/10.31192/np.22.2.1>

UDK: 26:34

341.34

Izvorni znanstveni rad /

Original scientific paper

Primljeno: 13. ožujka 2024.

Prihvaćeno: 2. travnja 2024.

U članku se raspravlja o stavu židovskog prava prema bolnom problemu zarobljeničtva. Nažalost, otmice Židova bile su aktualne kroz povijest i zbog toga su mudracima postavljana mnoga pitanja o problemu otkupa zarobljenika, posebno kada su otmičari tražili prevelik otkup. Tako je nastala opsežna rabinska literatura o ovoj temi. Prekomjerni zahtjevi otkupa za židovske taoce od današnjeg su dana okrutno oružje. Dok su u prošlosti od obitelji i zajednica tražena prekomjerna financijska sredstva, danas se Država Izrael suočava s prekomjernom cijenom otkupa u obliku oslobađanja velikog broja terorista. Članak je podijeljen u dva glavna dijela. Prvi dio analizira micvu otkupa zarobljenika i njezinu važnost u judaizmu. U ovoj se raspravi ispituju različiti talmudski propisi koje su mudraci izmijenili za slučajeve kada otmičari traže prevelik otkup te odredbe židovskoga prava o tomu. U drugom se dijelu članka istražuje stajališta židovskoga prava o praktičnim pitanjima otmica vojnika i civila od strane terorističkih organizacija, poput pitanja uključivanja u opasnu operaciju radi spašavanja talaca, statusa različitih dogovora s terorističkim organizacijama o oslobađanju terorista u zamjenu za oslobađanje talaca, otkupa osobe koja je zarobljena zbog svog nemarnog ponašanja i pitanja oslobađanja živih terorista u zamjenu za tijela poginulih osoba. Korišteno je više izvora iz rabinske literature od talmudskih vremena kroz srednji vijek do modernog doba, a velik dio te literature autor je prvi put preveo na hrvatski jezik s hebrejskoga i aramejskog.

Ključne riječi: micva, otkup, rabin, Talmud, taoći, terorist, Tora, vojnici, zarobljenici.

* Izv. prof. dr. sc. Kotel Dadon, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Katedra za judaistiku; Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb; glavni rabin Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj; redovni član Internacionalne akademije nauka i umjetnosti u Bosni i Hercegovini.

Uvod

Odluka o pisanju ovog članka sama se nametnula nakon brutalnoga terorističkog napada koji se dogodio u Izraelu 7. listopada 2023. U tom je napadu otprilike 253 ljudi oteto iz Izraela i odvedeno u Pojas Gaze i pridruženi su četvorima onih koji su bili oteti tijekom prethodnih godina. Većina otetih su izraelski državljani, uključujući starije osobe i djecu, a 138 ih ima strano državljanstvo. Teroristička organizacija Hamas drži otete u zarobljeništvu u teškim uvjetima, a u trenutku pisanja, paralelno s ratnom operacijom *Željezni mač*, traju pregovori između Države Izrael i terorističke organizacije Hamas. Posrednici u pregovorima su različite države, a cilj je osloboditi otete u zamjenu za oslobađanje velikoga broja terorista.

Većina izraelske javnosti vjeruje da je oslobađanje otetih uistinu obvezno. Postoji vrlo visoka osjetljivost u Izraelu prema sudbini zarobljenika. Država Izrael poduzima ekstremne i kontroverzne akcije da bi povratila svoje zarobljenike: izlaže svoje vojnike opasnostima u herojskim operacijama poput operacije Entebbe, pristaje na kompromise u opasnim dogovorima da bi oslobodila velik broj terorista-ubojica u zamjenu za malen broj zarobljenika ili za povrat njihovih tijela, pa čak i ide u rat za svoje zarobljenike, kao što se dogodilo u Libanonskom ratu i kao što se događa ovih dana u Gazi.

Židovska tradicija pridaje veliku važnost micvi¹ otkupa zarobljenika. Liturgijska terminologija govori o egzodusu izraelskog naroda iz Egipta kao o Božjoj najvećoj otkupiteljskoj misiji u židovskoj povijesti. Otkupljenje naroda iz zarobljeništvu u Egiptu bio je izlazak iz zarobljeništvu na slobodu. Život zarobljenika posebno je težak: takav čovjek umire živ. Vrlo teški su i životi obitelji zarobljenika, koji žive u potpunoj neizvjesnosti. Ovi osjećaji su još teži kada je riječ o vojniku koji je riskirao život za zemlju i koji je zarobljen tijekom svojeg vojnog djelovanja. Međutim, mudraci su shvatili da vrijednost otkupa zarobljenika nije apsolutna. Posvećenost ovoj micvi ne smije biti slijepa. Svako društvo i država moraju predvidjeti budućnost i brinuti se za javni interes; stoga se ne smiju podložiti samo jednom interesu. Vrhovni čelnici države odgovorni su za nacionalnu sigurnost, koja je važnija od privatnog interesa svakog građanina ili vojnika. Sam čin odlaska na obveznu trogodišnju službu u IDF-u (*Israel Defense Forces – Izraelske obrambene snage*) i nakon toga na rezervnu službu od jednog mjeseca godišnje, za vojnike u Izraelu znači riskiranje individualnih života radi nacionalnog interesa. Moralno razmatranje opravdava rizik pojedinca radi

¹ Micva – vjerska obveza, bogougodno djelo; tarjag micvot: 613 micva; naziv za 365 zabrana i 248 zapovijedi iz Tore, kojih se pobožni Židov mora pridržavati; riječ tarjag je izgovor broja 613 napisanog slovima hebrejske abecede (tav=400, reš=200, jud=10, gimel=3); jedan dio obrađuje čovjekov odnos s Bogom, a drugi dio čovjekov odnos s bližnjima. Obveza za ispunjavanje micva odnosi se na žene starije od 12 godina i jedan dan (bat micva), te na muškarce starije od 13 godina i jedan dan (bar micva) (usp. Kotel DADON, *Židovstvo. Život, teologija i filozofija*, Zagreb, Profil, 2009, 335).

općeg dobra. Stoga i stav prema oslobađanju zarobljenika mora biti određen općom odgovornošću prema javnosti.

U prvom dijelu ovoga članka raspravlja se o važnosti otkupa zarobljenika u židovskom pravu, analizirajući različite talmudske propise u rabinskoj literaturi. U drugom dijelu se iz teorijske rasprave izvodi ispravan i prikladan stav u skladu sa židovskim pravom o različitim aktualnim pitanjima koja proizlaze iz situacije otmice vojnika i civila od strane terorističkih organizacija. Rad se bavi pitanjem stava židovskoga prava o riziku vojnika koji odlaze na herojske operacije za oslobađanja talaca. Razmatraju se dodatna pitanja o legitimnosti dogovora za oslobađanje velikoga broja terorista u zamjenu za oslobađanje malenoga broja talaca. Rad se također bavi razlikom između zarobljenih vojnika i civila te isto tako stavom prema otkupu mrtvaca. S takvim se pitanjima suočavaju donositelji odluka u Državi Izraelu u ovim teškim danima kada teroristička organizacija Hamas još uvijek drži više od 130 židovskih talaca zatočenih u terorističkim tunelima Gaze.

1. Micva otkupa zarobljenika i njezina važnost u judaizmu

Otkup zarobljenika ima veliku vrijednost u judaizmu. Već u biblijska vremena, Abraham riskira svoj život i odlučuje se na borbu s velikom i profesionalnom vojskom da bi spasio svoga nećaka Lota iz zarobljeništva:

»Pograde i Lota, Abramova bratića – i on je živio u Sodomi – i njegovo blago pa otiđu. A bjegunac neki – rođak Eškola i Anera, Abramovih saveznika – donese vijest Abramom Hebrejcu dok je boravio kod hrasta amorejske Mamre. Kad je Abram čuo da mu je bratić zarobljen, skupi svoju momčad – rođenu u njegovu domu – njih trista osamnaest, pa pođe u potjeru do Dana. Podijeli svoje momke u dvije čete, napadne noću te one potuče. Progonio ih je do Hobe, sjeverno od Damaska. Povrati sve blago, svoga bratića Lota i njegovo blago, žene i ostali svijet« (Post 14,12-16).²

Čak i u Izraelovu ratu s Amalekom,³ koji je vođen nakon izlaska iz Egipta, uzeti su zarobljenici: »Kralj Arada, Kanaanac koji je živio u Negebu, ču da Izrael dolazi Atarimskim putem, pa navali na Izraela i neke njegove zarobi« (Br 21,1). Raši se poziva na Midraš⁴ i kaže da je bila zatočena samo jedna ropkinja. No, Izraelci nisu odustali, otišli su u rat i pobijedili. Poslije, Amalek ponovno napa-

² Prijevod Biblije, ako nije navedeno drukčije, Jure KAŠTELAN, Bonaventura DUDA (gl. ur.), *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2008. U slučajevima kada taj prijevod koristi tetragram JHVH, autor ga zamjenjuje imenima Vječni, Gospodin, Svevišnji ili Gospod, jer u židovstvu nije dopušteno izgovarati Božje ime JHVH.

³ Midraš objašnjava da se radilo o Amaleku, iako je napisano Kanaanci (*Midraš Agada*, Buber izd. Beč, 1894, Bamidbar 21:1).

⁴ Rabin Šelomo Jichaki, RAŠI (1040-1105), komentar na Toru Mikra'ot Gedolot, Jeruzalem, Beč, 1859, br. 21:1; Midraš Jalkut Šimoni, Jeruzalem, 1960. (reprint varšavskog izdanja iz 1878.), 764.

da grad Siklag i odvodi u zarobljeništvo žene i djecu (1 Sam 30). Kralj David se bori protiv njih i spašava zarobljenike.

Motiv zarobljeništva također se pojavljuje u jutarnjoj molitvi, posebnoj molitvi koja se bavi otkupom Izraela iz Egipta, gdje se pojavljuje rečenica: »Iz Egipta nas Gospodin, naš Bog, otkupi, i iz kuće robova našu otkupninu.« Drugim riječima, Bog otkupljuje narod Izraela iz ropstva u Egiptu i izvodi ih u slobodu, stoga je otkup Izraela iz Egipta središnji motiv u svijesti židovskog naroda. Također, u prvoj od Deset zapovijedi »Ja sam Gospodin, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva« (Izl 20,2) Bog je opisan kao onaj koji je izveo narod Izraela iz Egipta, a ne kao stvoritelj svijeta. I stoji u Midrašu:

»Rabi Avin reče u ime Rabija Ahe: Ako smrtni kralj ima rođaka koji je zarobljen, sram ga je reći da je Gospodin izveo zarobljenike i klonule Izraelce, zovući ih svojim bliskim narodom, kako stoji (Ps 148,14), 'On uzdiže snagu svom narodu, slavi svete svoje, sinove Izraelove – narod njemu blizak. Aleluja!'«⁵

Jedan od praktičnih izraza važnosti otkupa zarobljenika u židovskoj tradiciji je počasno mjesto koje mu je posvećeno u Halahi:⁶

»Rava reče Rabi bar Mariju: ova stvar koju su Mudraci naveli, da je otkup zarobljenika velika micva, odakle se izvodi? Raba bar Mari mu reče: Kako piše: „I dogodit će se, ako ti reknu: 'Kamo da idemo?', da ćeš im reći: 'Ovako veli Gospod: Tko je za smrt, u smrt; i tko je za mač, pod mač; i tko je za glad, u glad; i tko je za sužanjstvo, u sužanjstvo'“ (Jer 15,2). A Rabi Johanan kaže: Kakva god (kazna) je (navedena) kasnije u ovom stihu, stroža je od one prije nje. Rabi Johanan objašnjava: Mač je gori od smrti. Ako želite, recite (uči se iz) stiha; ako želite, recite (izvodi se putem) logičkog zaključivanja. Ako želite, recite logičko zaključivanje: Ovo (smrt mačem) osakaćuje tijelo, ali ono (prirodna smrt), ne osakaćuje ga. I ako želite, recite (da je mač gori od smrti se uči iz) stiha: 'Dragocjena je u očima Gospodnjim smrt pobožnih njegovih' (Ps 116,15). Glad je gora od mača. Ako želite, recite (uči se iz) logičkog zaključivanja: Ovaj (koji umire od gladi) pati (mnogo prije smrti), ali onaj (koji umire mačem), ne pati. Ako želite, recite (umjesto toga se uči iz) stiha: 'Kako su sretni oni što ih mač probode, sretniji od onih koje pomori glad' (Tuž 4,9). A zarobljeništvo je gore od svih njih, jer obuhvaća sve njih (glad, mač, i smrt).«⁸

Halaha dalje navodi prema riječima Talmuda da je micva otkupa zarobljenika na vrhu liste micvi koje se bave *gemilut hasadim*⁹ – brigom za druge i tako Majmonid sudi:

⁵ Midraš Tehilim, Buber izd, Vilnius, 1891. 4.

⁶ Halaha – 1. pravni dio židovske vjerske književnosti; naziv dolazi od glagola *halah* (ići), jer idemo, tj. slijedimo židovsko pravo; 2. pojedina odredba iz sustava halahe.

⁷ Vlastiti prijevod s heb. K. D. jer je KS preveo riječ שָׁרִי kao *izgnanstvo* umjesto *sužanjstvo*.

⁸ *Babilonski Talmud* (dalje: *BT*) Baba Batra, Vilnius izd., 1961. (dalje: Vilnius), 8b.

⁹ *Gemilut hasadim* – iskazivanje dobrote/ljubavi; 1. zajedničko ime za micve koje se čine radi nečega čovjeku ugodnog: posjet bolesnima, tješjenje ožalošćenih; 2. fond za posuđivanje novca ili predmeta siromašnima (usp. Dadon, *Židovstvo...*, 348, 734).

»Otkup zarobljenika ima prioritet iznad pružanja pomoći siromašnima i osiguravanja odjeće za njih. *Nema veće micve od otkupa zarobljenika* [K. D.]. Jer je zarobljenik među onima koji su gladni, žedni i neodjeveni i nalazi se u smrtnoj opasnosti. Ako netko ne obrati pažnju na njegovo otkupljenje, krši negativne zapovijedi: 'Ne stvrđuj svoje srce niti zatvaraj ruku' (Pnz 15,7), 'Ne stoji mirno kad je krv tvoga susjeda u opasnosti' (Lev 19,16), i 'Neka se na tvoje oči s njim ne postupa grubo' (Lev 25,53). I negira pridržavanje pozitivnih zapovijedi: 'Otvori mu sigurno svoju ruku' (Pnz 15,8), 'I brat tvoj živjet će s tobom' (Pnz 19,18), 'Ljubi svoga bližnjega kao samog sebe' (Lev 19,18), 'Spasite one koji su određeni za smrt' (Izr 24,11) i mnoge druge uredbe slične prirode. Nema micve tako velike kao otkup zarobljenika.¹⁰ (...) Kada su stanovnici grada prikupili novac za izgradnju sinagoge i nastupila je svrha povezana s micvom, mogu koristiti novac za tu svrhu. Ako su kupili kamenje i grede, ne bi ih trebali prodavati (i koristiti prihode) za svrhu povezanu s micvom, osim otkupa zarobljenika. Iako su donijeli kamenje (na gradilište), isjekli grede i oblikovali ih da odgovaraju veličinom, i pripremili sve za izgradnju, sve to treba prodati, *(ali) samo radi otkupa zarobljenika* [K. D.]. Ako su izgradili (sinagogu) i dovršili je, ne treba je se prodavati. *Umjesto toga, sredstva potrebna za otkup zarobljenika trebaju biti prikupljena iz zajednice* [K. D.].«¹¹

Rabi Josef Karo (Španjolska, 1488-1575) u svom kodeksu dodaje: »Svaki trenutak u kojem se nepotrebno odgađa otkup zarobljenika, isto je kao da se proljeva krv.«¹²

1.2. Restriktivno pravilo – zabrana otkupa zarobljenika po previsokoj cijeni

Micva otkupa zarobljenika nije ostala apstraktna vrijednost, već su mudraci židovskog prava dodali pravila, izmijenili propise i uveli ograničenja, kao što priliči normativnom sustavu. Od davnina je poznato da zajednice Izraela ne štede truda da otkupe svoje zarobljenike, sve dok se ne pojavi bojazan da će zlikovci iskoristiti tu spremnost i zahtijevati enormne cijene za oslobađanje zarobljenika, te će nagrada za ovu važnu micvu biti nauštrb drugih važnih vrijednosti. Stoga je već za vrijeme drugoga Hrama prihvaćen naizgled okrutan propis prema kojem se zahtjevi zarobljenika i otmičara ne bi smjeli prihvaćati po svaku cijenu, kako je navedeno u Mišni:

»Zarobljenici se ne otkupljuju za više od njihove stvarne novčane vrijednosti, za dobrobit svijeta; i ne smije se pomoći zarobljenicima da pobjegnu za dobrobit svijeta. Raban Šimon ben Gamliel kaže: Za dobrobit zarobljenika (tako da otmi-

¹⁰ MAJMONID u Mišne Tora, Jeruzalem, 1974. (reprint varšavskog izdanja iz 1881.), *Jad Ha-Hazaka = Mišne Tora*, Hilhot Matnot anijim 8:10.

¹¹ Majmonid, *Mišne Tora*, Hilhot Matnot anijim 8:11.

¹² R. Josef KARO (1485-1575) *Šulhan Aruh*, Jeruzalem Ketuvim 1992, Jore Dea, 252:3.

čari ne bi osvećivali bijeg zarobljenika ponašajući se okrutno prema drugim zarobljenicima).¹³

Drugim riječima, postoje dva propisa koji se odnose na otkup zarobljenika. Jedan propis navodi da se ne bi zatočnici trebali otkupljivati po cijeni višoj od prihvaćene cijene,¹⁴ a drugi propis navodi da se ne bi trebali spašavati silom da otmičari ne bi bili stroži sa zarobljenicima u nastojanju da spriječe njihov bijeg. Ovi su propisi navedeni u vezi s otmicom talaca iz kriminalnih razloga. Talmud¹⁵ raspravlja o pitanju: Što znači pojam *za dobrobit svijeta* [K. D.], spomenut u propisu? Je li riječ o *ekonomskom* dobru da bi se poštovao financijski teret kojega podnosi javnosti? Ili se radi o *sigurnosnim* pitanjima koje su mudraci imali na umu da Židovi ne bi postali omiljena meta otmica kada zlikovci vide da su Židovi dobra i posebno profitabilna »roba« buduću da su njihova braća spremna platiti bilo koju cijenu za njihovo oslobađanje.¹⁶ Većina hala-hičkih autoriteta zaključila je da je osnova propisa pitanje sigurnosti. Tako je Majmonid propisao: »Zarobljenici se ne bi trebali otkupljivati za više od njihove vrijednosti, zbog *dobrobiti svijeta* [K. D.], kako ih neprijatelji ne bi proganjali da ih zarobe«. ¹⁷ Možemo zaključiti da, unatoč važnosti micve otkupa zarobljenika u židovskoj tradiciji i osjetljivosti mudraca na strašnu sudbinu zarobljenika, oni su radije odabrali dobro javnosti nego dobro pojedinca. Stoga, u svakom slučaju, treba uzeti u obzir proporcionalnost i vjerojatnost otkupa. Ako otkup uključuje previsoku otkupninu, tj. iznudu koja može dovesti do rizika, tada je otkup zabranjen.

¹³ P. KEHATI, *Mishna with Commentary*, Jeruzalem, Eliner Library, Dept. for Torah Education and Culture in the Diaspora of the World Zionist Education, 1987, Gitin 4:6.

¹⁴ Prvi propis je dalekosežan i iznenađujući, budući da očito u nekim okolnostima stvarno poništava jednu od najvažnijih zapovijedi u Tori. Međutim, to ovisi o pitanju je li osoba (ili javnost) zakonski obvezna ulagati svu svoju imovinu da bi oslobodila zarobljenika iz zarobljeništva? Ili možda postoji i ograničenje u vršenju ove važne micve? Vidi R. Eliezera WALDENBERGA (1915-2006), *Responsa Tzitz Eliezer*, Jeruzalem, 1945-1983, XVIII:40; Kotel DADON, Stav prema spašavanju života u židovskom zakonu, Milosrdni Samaritanac – ideal ili dužnost, moralna ili pravna obveza?, *Nova prisutnost*, 15 (2017) 3, 393-423.

¹⁵ BT Gitin (Vilnius), 45a.

¹⁶ Postoji značajna razlika između ova dva pristupa: ako je ekonomsko razmatranje temelj propisa, tada propis obvezuje samo javnu blagajnu iz koje se ne smije platiti previsoka otkupnina radi oslobađanja zarobljenika, ali pojedinac može platiti otkupninu, poput bogatog oca koji želi platiti previsoku otkupninu za svoga sina. S druge strane, ako je promišljanje o sigurnosti temelj propisa, tada je propis obvezujući za sve, javnost i pojedince, jer previsoka otkupnina može ugroziti javnost u cjelini u budućnosti zbog mogućnosti iznuđivanja, što će stvoriti poticaj za otmice u budućnosti [RAŠI u BT Gitin, Vilnius, 45a, paragraf »O Dilma«].

¹⁷ Majmonid, *Mišne Tora*, Hilhot Matnot anijim 8:12; slično je presudio i R. Karo, *Šulhan Aruh*, Jore Dea 252:4-5.

1.3. Osobiti slučajevi u kojima je dopušteno otkupiti zatočenika čak i za pretjeranu otkupninu

U Talmudu i rabinskoj literaturi svjedočimo različitim iznimkama od propisa koji zabranjuje otkup zarobljenika po previsokoj cijeni, što je iznuda. Ove iznimke su se prirodno pojavile zbog teške emocionalne patnje članova obitelji i bliske zajednice s obzirom na nevolju zarobljenika.

1.3.1 Otkup učenjaka

Kako ćemo kasnije vidjeti, u judaizmu proučavanje Tore ima posebnu važnost, na čemu se temelji poseban status kojega imaju mudraci i znalci Tore. Talmud navodi sljedeći slučaj:

»Dogodilo se da je rabi Jehošua ben Hananija jednom otišao u veliki grad Rim, gdje su mu rekli: U zatvoru je dijete s prekrasnim očima i privlačnim izgledom, a njegova kovrčava kosa je složena u uvojke. Rabi Jehošua otišao je i stao pokraj ulaza u zatvor. Rekao je, kao da govori samom sebi: 'Tko je pljačkašu izručio Jakova i otimačima Izraela?' (Iz 42,24a). To dijete odgovorilo je izgovarajući nastavak stiha: 'Nije li Gospod, protiv koga smo griješili, čijim putima ne htjedosmo hoditi, čiji zakon nismo slušali?' (Iz 42,24b). Rabi Jehošua reče: Siguran sam da će, ako mu se pruži prilika, ovo dijete izdavati halahičke odluke u Izraelu, jer je već izuzetno mudro. Rekao je: Kunem se službom u Hramu da se neću maknuti odavde dok ga ne otkupim za bilo koju svotu novca koju za njega zatraže. Rekli su da se nije maknuo odande dok ga nije otkupio za veliku svotu novca, i nije prošlo ni nekoliko dana kada je to dijete počelo izdavati halahičke odluke u Izraelu. A tko je to dijete? To je bio rabi Išmael ben Eliša.«¹⁸

Rabi Jehošua odlučio je otkupiti dječaka po previsokoj cijeni, suprotno propisu koji zabranjuje otkup zarobljenika po pretjeranoj cijeni. Stoga Talmud pita: Zašto je rabi Jehošua to učinio? Mudraci nude nekoliko objašnjenja za njegovo ponašanje. Neki kažu da se ovaj otkup dogodio u vrijeme uništenja drugoga Hrama, tijekom kojeg su Rimljani zarobili mnoge Židove u namjeri da suzbiju pobunu. Plaćanje previsoke otkupnine u takvim okolnostima nije ugrožavalo zajednicu i stoga je bilo dopušteno.¹⁹ Drugi vjeruju da propis koji zabranjuje otkup zarobljenika po previsokoj cijeni govori o zarobljeniku čiji život nije u opasnosti, dok je u situaciji u kojoj je život u opasnosti micva otkupiti ga po svaku cijenu. Budući da je dječakov život bio u opasnosti, rabi Jehošua ga je otkupio po previsokoj cijeni.²⁰ Međutim, neki rabini vjeruju da čak i kada je

¹⁸ BT Gitin, Vilnius, 58b.

¹⁹ Tosafiti o BT Gitin, Vilnius, 45a paragraf 'dela Ligarbu velejtu'; vidi i R. Menahem HA'MEIRI, (1249-1316), *Bet HaBehira*, na traktat Gitin 45a, paragraf 'Ukvar bearnu', Kalman Schlesinger, Tel Aviv, 1955, 193.

²⁰ Tosafiti BT Gitin, Vilnius, 48a, paragraf 'Kol'.

život zarobljenika u opasnosti, ne bi trebalo udovoljiti previsokim zahtjevima za njegovo oslobađanje da u budućnosti ne bi ugrozili većinu zajednice.²¹

Među komentatorima Talmuda postoje oni koji vjeruju da propis koji zabranjuje otkup zarobljenika po previsokoj cijeni ne vrijedi za otkup velikih znalaca Tore.²² Rabi Jehošua otkupio je dječaka jer je prepoznao ogroman potencijal koji se uistinu kasnije i ostvario, i tako je donesena halaha.²³ Ova halaha, koja diskriminira ljude na temelju njihova obrazovanja, dokazuje da je proučavanje Tore u judaizmu od središnjeg značenja. Mudraci simboliziraju ideal postojanja židovskog naroda kao »kraljevstvo svećenika i sveti narod« (Izl 19,6). Judaiizam teži uspostavi nacije intelektualaca, nacije u kojoj je ispunjenje ideala da mudrost bude zajedničko vlasništvo. Cilj je oblikovanje utopijskog društva, u kojem je intelektualno angažiranje, izraženo kroz proučavanje Tore, središnje egzistencijalno iskustvo svih njenih članova. Društvo je to koje nalikuje Platonovoj utopijskoj viziji u petoj knjizi njegove *Države (Politea)* o idealnoj državi kojom upravlja kralj filozof. Upravo je to i bila praksa u židovskom društvu, koje su predvodili mudraci generacije. Zbog važnosti vrijednosti proučavanja Tore, mnogi su zakoni izmijenjeni da bi se prioritet dao rabinu pred ocem, a jedan od njih je u kontekstu otkupa. Tako prema Talmudu Majmonid sudi:

»Baš kao što je čovjeku naređeno poštovati svog oca i prema njemu osjećati strahopoštovanje, također je obvezan poštovati svog učitelja i prema njemu osjećati strahopoštovanje. (Doista, mjera poštovanja i strahopoštovanja) prema učitelju nadmašuje ono što se duguje ocu. Njegov otac uvodi ga u život ovoga svijeta, dok njegov učitelj, koji ga uči mudrosti, uvodi ga u život budućega svijeta. Stoga, ako vidi izgublenu stvar koja pripada njegovu ocu i neku koja pripada njegovu učitelju, izgubljena stvar koja pripada učitelju ima prednost. Ako otac i učitelj nose teret, trebao bi prvo olakšati teret svom učitelju, a zatim svom ocu. Ako su otac i učitelj obojica zarobljeni, trebao bi otkupiti svog učitelja, a zatim svog oca. Međutim, ako je otac (također) mudrac Tore, prvo bi trebao otkupiti svog oca...«²⁴

No, unatoč propisu koji ide u korist otkupa mudraca Tore, praksa u židovskim zajednicama tijekom povijesti bila je otkup zarobljenika čak i po previsokoj cijeni, a ključan argument prilikom razmatranja zajednice bila je patnja zarobljenika, a ne nužno njegovo obrazovanje.²⁵ I mudraci zajednica pokazali su razumijevanje i nisu se usprotivili kršenju propisa, nego su čak dali i halahičku potporu otkupu svakog Židova po previsokoj cijeni.²⁶

²¹ Rabin Moše ben Nahman, NAHMANID, *Hiduše HaRamban*, Mahon Harav Heršler, Jeruzalem, 1995, Gitin 45a, paragraf 'Mišum', 259-260.

²² Tosafiti, Gitin 48a, paragraf 'Kol'; Nahmanid, *Hiduše...*, 259-260.

²³ Karo, *Šulhan Aruh*, Jore Dea 252:4

²⁴ Majmonid, *Mišne Tora*, Hilhot Talmud Tora 5:1; Kehati, *Mišna...*, Baba Mecia 2:11.

²⁵ A. STERNBERG, Maamadam HaMejihad šel Talmide-Hahamim leGabe Pidjonam miŠevi: Halaha uMeciut, u: *Bar Ilan*, 6. ur. E. Hiršberg i dr., Ramat Gan, 1968, 243, 255.

²⁶ Rabin David b. Zimra, RADBAZ (1479-1573), *Responsa Radbaz*, Jeruzalem, 1882, I:40.

U kontekstu otkupa velikog učenjaka, najpoznatiji slučaj je onaj Maharama, Rabina Meira ben Barucha iz Rothenburga (1215-1293), najvećeg rabinskog autoriteta francuske i njemačke židovske zajednice u 13. stoljeću. Rimsko-njemački kralj Rudolf I. dao je 1286. godine nov politički status židovskoj zajednici proglašivši ih *servi camerae regis – sluge kraljevske blagajne* – omogućujući si time izravno oporezivanje židovske zajednice. Budući da Rudolf nije zabranio lokalnim plemićima da i oni oporezuju Židove taj je teret kojega su zajednice morale nositi mogao biti razoran. Maharam je, poput mnogih drugih, napustio Njemačku sa svojom obitelji i sljedbenicima, ali je uhvaćen u planinama Lombardije i zatvoren u tvrđavi blizu Ensisheima u Alsaceu. Vlasti su tražile ogromno bogatstvo za njegovo oslobađanje i prikupljena je velika otkupnina od 23.000 srebrnih maraka, ali ju je Maharam odbio zbog straha da ne potakne zatočenje drugih rabina. Donio je odluku da židovskoj zajednici nije dopušteno za njega platiti otkupninu u svjetlu talmudskog propisa koji zabranjuje prekomjerna plaćanja za otkup zarobljenika. Umro je u zatvoru nakon sedam godina. Četrnaest godina nakon njegove smrti, plaćena je otkupnina za njegovo tijelo i pokopan je na židovskom groblju u Wormsu.

Kad Maharšal raspravlja o ovom slučaju Maharama, koji očito proturječi pravilu da je, kada je u pitanju veliki znalac Tore, dopušteno otkupiti ga za sav novac svijeta, objašnjava da je Maharam bio svjestan velike štete koju je njegov boravak u zatvoru uzrokovao proučavanju Tore, ali je strahovao da će njegova otkupnina po previsokoj cijeni dati poticaj otmicama mnogih drugih rabina, što će prouzročiti puno veću štetu proučavanju Tore.²⁷ Moderan slučaj kod kojega je donesena slična odluka bio je slučaj otmice rabina Izaka Hutnera. Rabin Hutner je živio u SAD-u i planirao je utemeljiti ješivu u Izraelu. Tijekom jednog posjeta Izraelu 1970. godine, avion u kojem se nalazio s suprugom i sinom oteli su teroristi organizacije *Crni rujani* na putu iz Izraela za SAD. Avion je prisilno sletio u Jordan. Hutnerovi učenici prikupili su ogroman iznos novca i pokušali ga osloboditi za previsoku cijenu, tvrdeći da propis ne vrijedi za istaknutog učenjaka. Da bi provjerili je li primjereno da to učine, poslali su halahičko pitanje pokojnom rabiju Jakovu Kaminetzkomu, jednom od vodećih rabinskih autoriteta i predsjedniku *Agudat Israel* u SAD-u. Rabin se usprotivio toj uplati te je čak ustvrdio da se nalaze u ratu i da takva uplata pomaže neprijatelju.²⁸

1.3.2. Čovjek otkupljuje sebe i svoju ženu

Još jedan slučaj kod kojeg su mudraci dopustili plaćanje previsoke otkupnine je slučaj kada muž treba otkupiti svoju ženu iz ropstva. Ovako kaže Talmud:

»Mudraci su poučili: Ako je ona (njegova žena) oteta i otmičari traže otkupninu od njenog muža do deset puta više od njezine vrijednosti (tj. znatno više od

²⁷ Rabin Solomon LURIA Maharšal (1510-1573), *Jam Šel Šelomo*, Yesnitz, 1723, Gitin 4:66.

²⁸ R. Cvi, SCHACHTER, *Beikve Hacon*, Jerusalem, 1997, 206.

uobičajene otkupnine za ovakvog zarobljenika), prvi put kada bude oteta, on je mora otkupiti. Od tog trenutka nadalje, tj. ako bude ponovno oteta, ako želi otkupljuje je, ali ako ne želi, nije je dužan otkupiti.«²⁹

Točnije govoreći, ispravno je, dopušteno, čak i obvezno da muškarac otkupi svoju suprugu po previsokoj cijeni, a također mu je dopušteno da otkupi sebe po previsokoj cijeni. Treba se zapitati zašto su, unatoč propisu koji zabranjuje otkupljivanje zarobljenika po previsokoj cijeni, propisu koji obvezuje pojedinca i javnost, mudraci zahtijevali od muža da otkupi svoju ženu po previsokoj cijeni? Objašnjenje dano u *Tosafitima*³⁰ jest da mudraci nisu zabranili čovjeku da otkupi sebe (ili svoju suprugu, koja se smatra njegovim tijelom), jer bi to bilo protiv ljudske prirode, protiv ljudskog instinkta za preživljavanje, kako kaže redak: »Sve što čovjek ima dat će za život« (Job 2,4).³¹ Također, prema talmudskom pravu,³² vlastiti život pojedinca ima prednost pred životima drugih.

2. Židovski pravni stavovi o praktičnim pitanjima vezanim uz otmicu vojnika i civila od strane terorističkih organizacija

Ovaj dio članka raspravit će praktična pitanja koja se postavljaju izraelskom društvu radi sigurnosnih izazova s kojima se suočava. Pitanja su to vezana uz otmicu vojnika i civila od strane različitih terorističkih organizacija te skupe i prekomjerne cijene koje se traže za njihovo oslobađanje. Prije nego što postavimo pitanja, pružit ćemo kratak pregled nekoliko sporazuma o oslobađanju talaca koje je Izrael sklopio s terorističkim organizacijama u proteklim desetljećima. Ti sporazumi mnogo govore o prekomjernoj cijeni koju je platila Država Izrael:

Godine 1982. uhvaćeno je 4. rujna osam vojnika IDF-a u Libanonu. Šest zarobljenika oslobođeno je 23. studenog 1983. u razmjeni zarobljenika u kojoj je Izrael oslobodio 4.700 sigurnosnih zatvorenika iz zatvora na jugu Libanona i 65 sigurnosnih zatvorenika koji su bili zatvoreni u Izraelu.

Godine 1984. oslobođeno je 28. lipnja šest izraelskih zarobljenika (tri vojnika i tri civila) koji su ostali u sirijskim rukama, a tijela pet izraelskih vojnika koje

²⁹ *BT* Ketubot, Vilnius, 52a, 52b; Majmonid, *Mišne Tora*, Hilhot Išut 12:4; Rabin Jakov ben AŠER (1270-1340), *Tur*, Vilnius, 1923, Jore Dea 252:4; Karo, *Šulhan Aruh*, Jore Dea 252:4.

³⁰ Tosafiti – srednjevjekovni komentari Talmuda; izneseni su u obliku kritičkih ili eksplanatornih objašnjenja; tiskani su u gotovo svakom izdanju Talmuda na svakoj stranici na vanjskoj margini i na suprotnoj strani od Rašijevih napomena; autori Tosafota poznati su kao tosafisti (Ba'ale ha-tosafot) koji su postavili temelje onoga što će postati dominantna struja rabinskog stajališta.

³¹ Tosafiti, *BT* Ketubot, Vilnius, 52a, paragraf 'Vehaju Mevakšim'; Tosafits na *BT* Gitin, Vilnius, 45a paragraf 'dela Ligarbu velejtu'.

³² *BT* Baba Mecia, Steinsaltzovo izd., Jeruzalem, 1999. (dalje: Steinsaltz) 62a: *BT* Nida, Vilnius, 61b.

su držali Sirijci također su vraćena. Siriji je tada vraćen 291 vojnik, 13 civila i 74 tijela sirijskih vojnika.

Godine 1985. Izrael je oslobodio 1150 terorista u zamjenu za tri vojnika IDF-a koji su bili zarobljeni tijekom Libanonskog rata.

Godine 2004. izraelski je državljanin (koji je uhvaćen zahvaljujući vlastitom sumnjivom ponašanju) oslobođen iz zatočeništva u kojem ga je držao Hezbolah u zamjenu za više od 400 terorista.

Godine 2008. vraćena su tijela dvaju vojnika u zamjenu za oslobađanje pet živih terorista i oko 199 tijela terorista Hezbolaha.

Godine 2011., u sporazumu s terorističkom organizacijom Hamas, Izrael je oslobodio 1027 sigurnosnih zatvorenika i zatočenika, od kojih je 280 bilo osuđeno na doživotni zatvor zbog planiranja i izvođenja terorističkih napada i ubojstava, u zamjenu za jednog otetog vojnika IDF-a (Gilada Šalita), nakon što je prošlo pet godina i četiri mjeseca od njegove otmice. Upravo ti oslobođeni zatvorenici kasnije su postali glavni počinitelji terorizma u pojasu Gaze. Među oslobođenima bio je i Yahya Sinwar, vođa Hamasa u Gazi koji je organizirao brutalni teroristički napad 7. listopada 2023. godine.

Godine 2023., nakon terorističkog napada 7. listopada, u kojem je više od 250 ljudi oteto iz Izraela, Izrael je do sada oslobodio 240 palestinskih zatvorenika u zamjenu za 80 izraelskih talaca (uz to je 24 stranih građana koji nisu Židovi oslobođeno bez naknade).

Ove transakcije izazvale su i još uvijek izazivaju oštru raspravu u Izraelu, potičući posebno teška etička pitanja: s jedne strane, oni koji su podržavali zamjene tvrdili su da je to moralna dužnost Izraela prema svojim vojnicima i da Izrael treba platiti nejednaku cijenu. S druge strane, protivnici su tvrdili da Izrael šalje lošu poruku, prema kojoj je spreman platiti pretjerane cijene za svoje vojnike. Zar takva pretjerana cijena ne potiče otmice u budućnosti i ne ugrožava javnost i sigurnosnu situaciju jer će se velik dio tih terorista vratiti terorizmu? Također, plaćanje za tijela vojnika živim zatvorenicima i ubojicama smanjit će motivaciju terorista da zaštite živote otetih Izraelaca.

U okviru ove rasprave, želimo se usredotočiti na nekoliko pitanja: Dopušta li židovski zakon ugrožavanje vojnika prilikom provođenja operacija osmišljenih za oslobađanje talaca? Dodatna pitanja odnose se na pitanje legitimnosti razmjena u kojima se oslobađaju oteti prema židovskom zakonu. Je li dopušteno i primjereno osloboditi velik broj terorista u zamjenu za oslobađanje malog broja zarobljenika? Također bismo željeli razmotriti postoji li razlika, između vojnika i otetih civila. Osim toga, želimo ispitati situaciju u kojoj je nepažljivo ponašanje otetog dovelo do njegove otmice. Naposljetku, željeli bismo promisliti o pitanju oslobađanja živih terorista za mrtva tijela. Ovo su pitanja o kojima se razmišlja u ovim teškim danima kada teroristička organizacija Hamas još uvijek drži zatočenima više 130 židovskih talaca u tunelima Gaze. Obitelji otetih čine velik pritisak na donositelje odluka da plate svaku cijenu za oslobađanje

svojih voljenih, živih ili mrtvih. Istovremeno, vlada i ratno vijeće naglašavaju da će samo vojni pritisak dovesti do oslobađanja talaca.

Otmice Židova bile su aktualne kad god su neprijatelji židovskog naroda imali priliku. Mnoga su pitanja postavljena mudracima o problemu otkupa zarobljenika te stoga postoji opsežna rabinska literatura iz prošlosti i sadašnjosti o ovoj temi. Pretjerani zahtjevi prilikom otkupa židovskih talaca ostaju oružje do današnjih dana. Razlika je u tome što umjesto pretjerane cijene s kojom su se židovske zajednice suočavale u prošlosti, Država Izrael danas je suočena s drugačijom vrstom pretjerane cijene u obliku oslobađanja velikog broja terorista.

2.1. Pitanje o pokretanju opasnih operacija radi spašavanja talaca

Halahička rasprava o ovom pitanju odvijala se u kontekstu *Operacije Entebbe*,³³ koja je rezultirala oslobađanjem putnika Air Franceovog leta br. 139, koji su bili oteti i odvedeni u Entebbe, u Ugandu. Halahičko pitanje glasi: Je li dopušteno pokrenuti vojnu operaciju radi spašavanja talaca koja uključuje značajne rizike za spašavatelje, ali i za otete?

Prirodno je da u svakoj vojnoj operaciji postoji stanovit stupanj rizika. U operaciji za oslobađanje talaca, dakako da postoji rizik, a njegova razina ovisi o odvažnosti same operacije. Stoga je pitanje obveze osobe da riskira svoj život da bi spasio druge od sigurne opasnosti pitanje od središnjeg značenja u ovom problemu. O tome su temeljito raspravljali halahički autoriteti u prošlosti i sadašnjosti.³⁴ Na principijelnoj razini, Mudraci su nedvosmisleno izjavili da, kada je nečiji život u opasnosti, obvezni smo mu pomoći:

»Otkuda znamo da onaj koji ugleda čovjeka koji se utapa ili ga odvlači divlja zvirer ili mu prijete razbojnici, ima obvezu nastojati ga spasiti? To učimo iz ovoga stiha: 'Nemoj stajati nad krvi svoga bližnjega!'« (Lev 19,16).³⁵

Talmudsku obvezu spašavanja života, uključujući i poduzimanje velikog napore u tomu, ističe i Majmonid:

³³ Operacija Entebbe ili Operacija Jonatan – bila je operacija koju su izvele Izraelske obrambene snage (IDF) u Ugandi (4. srpnja 1976.) da bi oslobodile 105 židovskih izraelskih putnika i članova posade Air Francea, koje su oteli njemački i palestinski teroristi tijekom leta iz Izraela u Francusku. Unatoč dobrodošlici koju su otmičari imali u neprijateljskoj zemlji, gotovo su svi oteti sigurno oslobođeni. Tijekom operacije, troje talaca je ubijeno, kao i zapovjednik specijalne jedinice, pukovnik Jonatan Netanyahu. Stoga je operacija nazvana po njemu.

³⁴ Rabi Šaul ISRAELI, *Responsa Havot Binjamin*, Jeruzalem 1992, I, 17:6; R. Ovadiah YOSEF (1920-2013), *Responsa Jabia Omer*, Jeruzalem, Maor Israel, 2015, Hošen Mišpat, 6, 471; Rabi Jehuda HENKIN, *Responsa Bne Banim*, Jeruzalem, ³2005, 1:43; Rbbi Jakov ARIEL, *Responsa BeOhala Šel Tora*, Kfar Darom, 2003, 4:19; Za detaljnu raspravu o ovome problemu (usp. Dadon, *Stav prema spašavanju...*, 393-423).

³⁵ Vlastiti prijevod s heb.; BT Sanhedrin, Steinsaltz, 73a.

»Kad god čovjek može spasiti tuđi život, ali to propusti učiniti, prekršio je negativnu zapovijed³⁶ koja kaže: 'Nemoj stajati nad krvi svoga bližnjega!' (Lev 19,16). Jednako tako, ova se zapovijed primjenjuje i kada čovjek vidi nekoga tko se utapa u moru ili ga napadaju pljačkaši ili divlje zvijeri, a on ga može spasiti ili može unajmiti nekoga da ga spasi. Isto vrijedi i u slučajevima kada netko čuje da nežidovi ili *mosrim*³⁷ kuju urotu da ozlijede nekoga ili mu pripremaju stupicu, a to mu propusti reći i obavijestiti ga o opasnosti (...). Slično tome, u svim analognim slučajevima, čovjek koji propusti djelovati krši zapovijed: 'Nemoj stajati nad krvi svoga bližnjega!'«³⁸

Rabi Josef Karo, u svojem kodeksu halahe *Šulhan Aruh*, koji danas prihvaća većina Židova, u ovome slijedi mišljenje Talmuda i Majmonida:

»(a) Čovjek koji je vidio drugoga kako se utapa, ili je vidio da mu prijete pljačkaši ili divlja zvijer i mogao ga je ili spasiti sam ili je mogao unajmiti druge da ga spase – i to nije učinio – ili (b) čovjek koji je čuo da nežidovi ili doušnici kuju zavjeru protiv nekoga ili mu pripremaju stupicu – i to propusti reći i otkriti svojem prijatelju – ili (c) ako netko zna da se nežidov ili neki nasilnik približava njegovu prijatelju i može napadača umiriti i promijeniti stav tog opasnog čovjeka prema prijatelju – i to ne učini – u svim takvim situacijama prekršio je zapovijed: 'Nemoj stajati nad krvi svoga bližnjega!'«³⁹

Židovski zakon toliko silno vrednuje život da, uz vrlo malen broj iznimaka, drugi zakoni Tore prestaju vrijediti kad je potrebno spašavati život. Kao što kaže Talmud: »Ništa ne priječi spašavanje života osim (grijeha) idolopoklonstva, nemoralnih intimnih odnosa i umorstva.«⁴⁰ To je dobro poznat slučaj *Pikuah Nefesh*.⁴¹ Židovski zakon nalaže čovjeku prepoznati obvezu spasa života, ali određuje i moguća ograničenja. Pitanje riskiranja vlastitoga života radi spašavanja tuđega zabilježeno je u Jeruzalemskom Talmudu, a rabinski ga autoriteti navode ovako:

»Rabin Ami bio je otet i zatočen u Sifsifi. Rabin Jonatan je rekao: 'Umotajte mrtvog u njegovo platno' (što je značilo da ne postoji nada da će ga se moći spasiti). Rabin Šimon ben Lakiš je rekao: 'Ja ću ili ubiti ili ću biti ubijen. Idem i oslobodit ću ga silom.' Rabin Šimon ben Lakiš otišao je udobrovoljiti otmičare te su mu predali rabina Amija.«⁴²

³⁶ Negativna micva – *lo taase* – ne učini; naziv za 365 zabrana iz Tore, od ukupno 613 micvot, prema broju dana u godini. One sadrže »pasivan« nalog, to jest određuju da se nešto ne učini (usp. Dadon, *Židovstvo...*, 335).

³⁷ *Moser/Moserim* – (heb. מוסר/מלשין), doušnici ili klevetnici koji prokazuju Židova ili židovski narod općenito stranom vladaru ili ne-rabinskoj vlasti na način i pod uvjetima koje zabranjuje rabinski zakon. Ne mora se nužno odnositi na prijavljivanje stvarnih zločina odgovornim vlastima.

³⁸ Majmonid, *Mišne Tora*, Hilhot Roceach vešmirat hanefeš 1:14,16.

³⁹ Karo, *Šulhan Aruh*, Hošen Mišpat 426:1.

⁴⁰ *BT* Ketubot, Vilnius, 19a.

⁴¹ *Pikuah nefesh* – opasnost po život; micva obveze kršenja svih ostalih micvi iz Tore u okolnostima koje to zahtijevaju radi spašavanja života (usp. Dadon, *Židovstvo...*, 271-272).

⁴² *Jeruzalemski Talmud*, Venecija, 1523), Terumot 47a.

Rabin Šimon ben Lakiš smatrao da je dopustivo izložiti vlastiti život opasnosti da bi spasio rabina Amija. Rabin Jonatan nije zaustavio rabina Šimona i činilo se da odobrava postupak, iako njegova prvotna izjava upućuje na to da taj postupak nije smatrao obveznim. Rabin Josef Karo zaključuje da je čovjek obvezan sebe dovesti u *moguću opasnost* da bi spasio život koji je u *sigurnoj opasnosti* [K. D.]:

»Ovako je on pisao u *Hagahot Maimonijot*.⁴³ 'Jeruzalemski Talmud zaključuje da je pojedinac čak obvezan dovesti se u *moguće* opasnu situaciju da bi spasio drugoga.' Čini se da je razlog tome činjenica da je žrtva u *sigurnoj opasnosti*, dok je spasilac samo u *mogućoj opasnosti*.«⁴⁴

No, rabin Yehiel Mihel Epstein ističe da se taj pristup nije očuvao u normativnoj halahi,⁴⁵ jer postoji nesuglasica između dvaju Talmuda o tome treba li ući u *moguće opasnu situaciju* da bi se drugog čovjeka spasilo iz očito opasne situacije. Naime, više izvora u Babilonskom Talmudu upućuje na to da se osoba nije dužna dovesti u opasnost da bi spasila život drugoga:

»Ako dvojica putuju i jedan ima mijeh vode – budu li obojica pili iz njega, obojica će umrijeti, ali ako bude pio samo jedan, moći će se domoći civilizacije. Ben Petura ovako je poučavao: 'Bolje je da obojica piju i umru nego da jedan gleda smrt svojega suputnika.' Sve dok nije došao rabi Akiva i poučavao: 'I neka tvoj brat živi *s tobom!* [K. D.] (Lev 25,36) – tvoj život ima prednost pred njegovim životom.'«⁴⁶

Talmud objašnjava da ben Petura ne traži od vlasnika mijeha s vodom da počini samoubojstvo da ne bi vidio smrt svojega prijatelja. Okolnosti o kojima govori ben Petura odnose se na situaciju u kojoj vlasnik mijeha koji prijatelju ponudi vodu, neće sigurno umrijeti nego će se samo dovesti u situaciju *moguće opasnosti*. Ben Petura vjeruje da u takvoj situaciji, čovjek mora spasiti prijatelja suočenog sa sigurnom smrću. A rabin Akiva vjeruje da obveza spašavanja od čovjeka ne zahtijeva preuzimanje rizika, jer njegov život ima prednost pred životom njegova prijatelja. Dakle, kao što čovjeku nije naređeno dati svoj život za drugoga, tako mu nije naređeno ni vlastiti život dovesti u opasnost radi drugoga. Iz same Tore čak učimo da čovjek *nije* obvezan samoga sebe dovesti u opasnost da bi spasio drugoga. Ovako je to objasnio rabin Meir Simcha iz Dvinska:

»Gospod je naime u zemlji midjanskoj bio Mojsiju zapovjedio: 'Idi vrati se sada natrag u Egipat, *jer su mrtvi svi koji su ti radili o glavi* [K. D.]' (Iz 4,19 IŠ) – Iz

⁴³ *Hagahot Maimonijot* – napisao Rabin Meir ben Yekutiel HAKOHEN, odnose se na *Mišne Tora* MAJMONID-a i ističu gledišta aškenaskih rabina; rabin Meir je živio u Rothenburgu, u Njemačkoj, i umro je tijekom masakra Rindfleisch 1298. godine.

⁴⁴ *Kesef Mišne* (R. Josefa KARO-a na *Mišne Tora* MAJMONID-a), u Majmonid, *Mišne Tora*, Hilhot Roceah vešmirat hanefeš 1:14.

⁴⁵ Rabin Yehiel Mihel EPSTEIN (1829-1908), *Aruh HaŠulhan*, Oz Vehadar izd., New Square, New York, 2006; Hošen Mišpat, 426, odjeljak 4.

⁴⁶ *BT* Baba Mecia 62a, Vilnius.

toga je jasno da Mojsije ne bi morao otići i izvesti izraelski narod iz Egipta da su njegovi neprijatelji bili još uvijek živi. Iako bi ga svi Izraelci i dalje trebali, on ne bi bio obavezan dovesti se u opasnost.⁴⁷

Koncepcijska rasprava u osnovi ovih dvaju pristupa jest da Jeruzalemski Talmud tvrdi 'oteti su u sigurnoj opasnosti, a spasitelj je samo u mogućoj opasnosti',⁴⁸ tj. nečinjenje će dovesti do sigurne smrti otetih, dok će spasilačka misija samo dovesti do moguće smrti spasitelja. Stoga se moramo odlučiti za spasilačku misiju. Smisao pristupa Babilonskog Talmuda je da, osim kada je riječ o vrlo malom broju iznimaka, micve nisu obavezne kada uključuju gubitak života, čak i moguć gubitak života,⁴⁹ što se odnosi i na obvezu: »Nemoj stajati nad krvi svoga bližnjega!« (Lev 19,16). Pravilo »življenja prema micvama«, a ne »umiranja prema micvama« pronalazimo u talmudskom odjeljku koji navodi biblijski izvor za post na Jom Kipur, u slučajevima kada bi on bio smrtonosan: »(Micve se moraju vršiti samo da bi se) 'Živjelo po njima' (Lev 18,5), ali ne i da bi se zbog njih umrlo.«⁵⁰

Stoga, halahički autoriteti⁵¹ su presudili da prema židovskom pravu, iako je žrtva suočena sa sigurnom smrću, a spasilac samo s mogućom smrću, osoba se ne mora izlagati stvarnoj opasnosti da bi spasila druge, jer »krv talaca nije crvenija od krvi spasitelja«,⁵² pa čak i ako je riječ o spašavanju mnogih ljudi.⁵³ Međutim, to nije zabranjeno i spasitelj to ima pravo učiniti. Stoga i država može preuzeti budući rizik, uključujući vojnu operaciju, za oslobađanje otetih vojnika ili civila ako, iz različitih razloga, smatra da je važno krenuti u takvu operaciju.

2.2. Nagodbe za oslobađanje terorista u zamjenu za oslobađanje talaca prema židovskom zakonu

Nakon Drugog libanonskog rata (između Izraela i Hezbolaha u ljeto 2006. u Libanonu i sjevernom Izraelu), osnovana je *Winogradova komisija* za istraživanje događaja rata i zbivanja koja su mu prethodila. Komisija je posvetila cijelo poglavlje pitanju otmica pod naslovom: »Otmice kao strateška prijetnja« i izrazila snažno neslaganje s onim što je nazvala *ludim nagodbama*. Iako je

⁴⁷ Rabin Meir SIMCHA iz Dvinska, *Mešeh Hohma*, Riga, 1927, (Izl 4,19), 54.

⁴⁸ *Kesef Mišne* u Majmonid, *Mišne Tora*, hilhot Roceah vešmirat hanefeš 1:14.

⁴⁹ Rabin Josef ben Moše BABAD (1801-1874), *Minhat Hinuh* II, Micva 237, New York, 1966, 116.

⁵⁰ *BT* Joma 85b, Steinsaltz.

⁵¹ RABBAZ, *Responsa Radbaz*, III:628, V:218; Rabin Šneur Zalman iz Liadija (1745-1812), *Šulhan Aruh HaRav*, Varšava, 1875, dine nizke guf venefeš 7; Elijahu Šapiro (1660-1712) *Elija Raba*, Sudykiv, 1830, 329:8; u vezi rabina koji sude da čovjek mora riskirati vlastiti život da bi spasio život svojega bližnjega vidi R. Yair Chayim BACHARACH (1639-1702), *Responsa Havot Jair*, Lavov, 1896, 146; R. Haim David ABULAFIA (Izmir, 1700-1775), *Responsa Nišmat Haim*, Thessaloniki, 1806, Drušim 11:1.

⁵² *BT* Pesachim (Steinsaltz) 25b.

⁵³ Majmonid, *Mišne Tora*, Hilhot Jesodi HaTora 5:5.

prošlo oko 20 godina, njezini zaključci i dalje su aktualni, pa ćemo citirati kratak odlomak iz izvješća Komisije koji izražava duh problema:

»U židovskoj tradiciji, micva otkupljivanja talaca doista je vrlo važna, ali uključuje i veliku brigu da se taoци ne otkupe na način koji bi mogao ugroziti druge ljude ili čitavu zajednicu... Nitko neće suditi članovima obitelji talaca za ono što je u njihovim očima najvažniji cilj, možda čak i jedini, spasiti voljenu osobu. Ali vode nacije trebale bi prihvatiti odgovornost ne samo za taoce i njihove obitelji, već za cijelu javnost. Vjerujemo da javnost u Izraelu zna ove stvari i može prihvatiti i njih i njihove posljedice – ako se predstave na dosljedan, odgovoran i osjetljiv način... Važno je napomenuti da – kada bi doista društveni etos bio takav da većina javnosti vjeruje da je ispravno platiti bilo koju cijenu za oslobađanje otetog vojnika – to bi dovelo u ozbiljno pitanje mogućnost Izraela da preživi u regiji u kojoj se nalazi. Široka i iskrena javna podrška patnjama obitelji nije isto što i vjerovanje da je prava stvar za Izrael poduzimanje akcije za oslobađanje otetih pod bilo kojim uvjetima i po bilo kojoj cijeni.«⁵⁴

Važna je činjenica da je riječ o otmici vojnika ili civila tijekom napada neprijatelja ili terorističke organizacije, što pretvara aktivnost neprijatelja u stratešku prijetnju državi. I to je ključno razmatranje koje donositelji odluka moraju uzeti u obzir kada određuju otkupninu za taoce. Rabin Šaul Israeli napisao je da sama otmica, iako je ona geografski specifičan događaj usmjeren protiv nekoliko ljudi, jest ratni čin jer se temelji na nacionalizmu i nije potrebno da cijeli izraelski narod bude u opasnosti da bi bilo dopušteno pokrenuti rat.⁵⁵ Rabin Henkin čak tvrdi da u takvoj situaciji ne treba pridavati značenje riziku ozljede talaca tijekom operacije, jer – kada je riječ o ratnoj situaciji – prioritet se daje javnom, a ne privatnom interesu. Ako nije moguće obaviti vojnu operaciju, nema halahičke obveze poštivanja zahtjeva otmičara, premda to zahtijeva vojna nužnost.⁵⁶

Prema rabinu Shlomu Gorenu, u slučaju zatočenih vojnika koji su zarobljeni dok su obavljali misiju za državu, postoji sveta dužnost učiniti sve za njihovo oslobađanje, a ograničenja propisa mudraca protiv prekomjerne isplate zarobljenicima na njih se ne primjenjuju. Dužnost države da spasi vojnike od opasnosti proizlazi iz odgovornosti za njihove živote, koja je na toj istoj državi koja ih je poslala u bitku. Zbog toga ih treba osloboditi u zamjenu za stotine ubojica (iako oslobađanje terorista može ugroziti državu), jer životi vojnika zarobljenih dok su obavljali svoje nacionalne i vojne dužnosti za dobro države nemaju cijene.⁵⁷ To je također mišljenje rabija Israelija, iako su njegove pretpostavke drukčije. Po njegovu mišljenju, vojnici su otišli u rat u misiji države i u njeno

⁵⁴ Konačno izvješće Winogradove komisije za istraživanje događaja kampanje u Libanonu 2006. godine, siječanj 2008., pogl. 15: *Otmice kao strateška prijetnja*, 506-507, <https://web.archive.org/web/20140513195049/http://www.nrg.co.il/images/news/doah.pdf> (26.02.2024).

⁵⁵ Israeli, *Responsa...*, I, 130.

⁵⁶ Henkin, *Responsa...*, I, 163.

⁵⁷ R. Šlomo GOREN, Pidjon Švuјim tmurat šihur mehablim, *Torat HaMedina*, Jerusalem 1996, 424-435; Ovoga je mišljenja i rabin Israel ROSEN, Šihur švuјim bimehir mufka šeeno kaspi, (30) *Thumin*, 2010, 95.

ime te u svakom slučaju postoji neizrečena, ali očita obveza države da iskoristi sve raspoložive metode (unutar razumnih granica koje ne ugrožavaju opću sigurnost) da ih otkupi u slučaju da budu zarobljeni. Obveza države proizlazi iz službe vojnika za državu. Ova obveza države čini državu izravnom žrtvom zarobljeničtva, i baš kao što propisi o zabrani prekomjerne isplate ne sprječavaju da osoba bude otkupljena po bilo kojoj cijeni, također ne sprječavaju niti da vojnici budu otkupljeni po prekomjernoj cijeni.⁵⁸ S druge strane, postoje oni koji vjeruju da se talmudski propis protiv prekomjerne isplate primjenjuje i danas, ali se razlozi propisa moraju preispitati s obzirom na suvremenu stvarnost.⁵⁹

Prema rabiju Israeliju, baš kao što pojedinac, kao što smo vidjeli, može riskirati svoj život da bi spasio prijatelja od opasnosti, tako i vlada može to učiniti pregovarajući o oslobađanju terorista u korist otetih, iako postoji ozbiljan rizik da će oslobađanje terorista rezultirati daljnjim napadima tih istih oslobođenih terorista koji će se vratiti terorističkoj aktivnosti. U rukama vlade koju je izabrala javnost i u moći te iste vlade jest i ovlast da učini sve što je pojedincu dopušteno. Židovsko pravo ne zahtijeva oslobađanje terorista u zamjenu za povratak zatvorenika, ali ga ni ne zabranjuje, tako da sve ovisi o prosudbi donositelja odluka. Pri donošenju odluke potrebno je razmotriti sve sigurnosne i društvene aspekte, prednosti i nedostatke takvog djelovanja, imajući na umu najbolje interese države.⁶⁰ Rabin Ariel piše da bi se razmatranja o otkupu zarobljenika u zamjenu za oslobađanje terorista trebala prije svega temeljiti na javnom dobru. Rješavajući vrijednosne dileme s kojima se suočava vojska, treba djelovati u skladu s načelima židovske moralnosti kako ih poučava Tora, prvenstveno imajući na umu pitanje javne sigurnosti.⁶¹ Rabinu Ovadiji Yosefu to je pitanje postavljeno tijekom slučaja Entebbe, a njegova je odluka vrlo zanimljiva. On ovako piše:

»Prije nego što je vlada donijela konačnu odluku o operaciji u Entebbeu, bili smo suočeni s pitanjem... treba li 40 terorista biti oslobođeno prema židovskom zakonu... kako su tražili otmičari... ili bi trebalo reći da uz poticanje na daljnje otmice... postoji iskren strah da će teroristi koji će biti oslobođeni iz zatvora pokušati ponovno prodrijeti u Državu Izrael da bi ubili i sakatili.«⁶²

Zaključak rabina Ovadije Yosefa je da su taoci u neposrednoj opasnosti, dok je opasnost koja će proizaći iz oslobađanja terorista buduća opasnost. Stoga je dopušteno ispuniti zahtjeve otmičara i osloboditi otete.

Načelno je jasno da je zabranjeno i nemoguće podložiti se bilo kojem diktatu terorističkih organizacija da bismo oslobodili otete. Jer, ako privatni interes

⁵⁸ R. Šaul ISRAELI, Haješ leheanot lesahtanut bepidjon švujim ubne aruba?, *Torah she-be-al Pe*, 17 (1975) 69.

⁵⁹ Rabbi Abraham Izak Halevi KLAV, Šihrrur švujim tmurat bne aruba, (4) *Thumin*, 1983, 108-116.

⁶⁰ Israeli, *Responsa...*, I, 129.

⁶¹ Ariel, *Responsa...*, V, 90-91.

⁶² Rabbi Ovadia YOSEF, Mivca Entebe BaHalaha, *Torah she-be-al Pe*, 9 (1977) 29-30; Yosef, *Responsa...*, X, Hošen Mišpat, 6:15, 479.

prevlada nad javnim interesom, neće biti moguće pobijediti u toj okrutnoj borbi. Ako teroristička organizacija traži da Izrael preda dio svojeg teritorija ili opskrbi neprijatelja tenkovima i raketama u zamjenu za oslobađanje talaca, jasno je da će se na taj zahtjev odgovoriti negativno. Stoga, pristajanje na zahtjeve neprijatelja, uključujući zahtjeve za oslobađanje terorista u zamjenu za oslobađanje zarobljenika, nije samo plaćanje bolne cijene, već se može tumačiti i kao gubitak u bitki. A Tora nalaže borbu protiv neprijatelja koji polazi u rat protiv Izraela.⁶³ U vrijeme rata primjenjuju se posebna halahička pravila koja prioritet daju pobjedi zajednice nad brigom za pojedinca i njegov privatni interes. Štoviše, pojedincu je čak naređeno da žrtvuje svoj život u ratu radi spasenja cijele zajednice.⁶⁴ U vrijeme rata, vodstvo koje ne djeluje tako da javni interes stavlja iznad privatnog, unaprijed je osuđeno na neuspjeh i osuđuje svoj narod na smrt.

Neki tvrde da je potrebno platiti *bilo koju* cijenu da bi se oslobodili zarobljeni vojnici, inače će to naštetiti moralu vojnika i njihovoj volji za borbu. Moral vojnika doista je važan i oni bi trebali znati da će, ako ih neprijatelj zarobi, izraelska vlada i IDF poduzeti sve *moguće* akcije da ih oslobodi, kao što je Izrael već učinio u raznim herojskim operacijama poput operacije Entebbe. Kao što smo opisali, takve operacije su dopuštene prema halahi,⁶⁵ iako uključuju rizik za ljudski život i nema jamstva da će biti uspješne. Ali, budući da su dio ratne aktivnosti, opravdano je preuzeti takve rizike. Baš kao što vojnici očekuju da će, ako bude ranjen, njegovi prijatelji riskirati svoje živote da ga spase, tako ima pravo očekivati da će riskirati svoje živote u operaciji da bi ga oslobodili iz neprijateljskog zarobljeništva. Unatoč velikoj boli, oslobađanje ne smije biti *po bilo kojoj cijeni*. Jer, vojnici koji su zarobljeni tijekom svojih aktivnosti riskirali su svoj život i za državu, za opće dobro, poput drugih vojnika koji se bore i nažalost padaju na bojištu. Moralno razmatranje opravdava rizik pojedinca za opće dobro. Stoga, nacionalna sigurnost i sigurnost javnosti nadilaze važnost privatnog interesa svakog građanina ili vojnika. Ako zahtjevi otmičara ugrožavaju nacionalni interes, ne smiju se ispuniti.

Da zaključimo ovaj dio, možemo reći da se, prema mišljenju većine rabinskih autoriteta, talmudski propis koji zabranjuje prekomjernu isplatu radi otkupa zarobljenika ne primjenjuje u slučaju kojim se bavimo, bilo zbog sigurne i neposredne opasnosti u kojoj se nalaze zarobljenici prema mišljenju rabina Josefa, bilo zato što se ne primjenjuje u slučaju vojnika prema mišljenju rabina Israelija. Stoga, država ima pravo preuzeti na sebe budući rizik, uključujući i oslobađanje terorista, da bi spasila živote otetih vojnika ili civila. Može se jednostavno reći da se ovaj propis nije primjenjivao zbog posebnih i drugačijih okolnosti tal-

⁶³ Majmonid, *Mišne Tora*, Hilhot Melahim 5:1.

⁶⁴ Rabbi Jehuda Zoldan, *Malhut Jehuda VelIsrael*, Merkaz Šapira 2012, pogl. 11, 338; Ariel, *Responsa...*, IV, pogl. 19, 166.

⁶⁵ Waldenberg, *Responsa...*, XII:57, XIII:100; Yosef, *Mivca...*, 37; Israeli, *Responsa...*, I, 130.

mudskog razdoblja, kriminalnih otmica radi iznude financijskog otkupa, što se ne bi trebalo uspoređivati s otmicama kao instrumentom u nacionalnoj borbi.

Odluka u ovom pitanju, kao i u svakom pitanju nacionalne sigurnosti, ostavljena je zapovjednicima vojske predvođenima izraelskom vladom. Glavni predmet promišljanja izraelske vlade prilikom razmatranja dogovora o oslobađanju zatvorenika u zamjenu za oslobađanje terorista trebao bi biti javni interes. Dok se u mirnodopsko vrijeme pažnja usmjerava na dobro pojedinca, u vrijeme rata pažnja se preusmjerava na dobro zajednice. Dok u mirnodopsko vrijeme nije dopušteno prisiliti osobu da riskira svoj život za drugu osobu, u ratno vrijeme obveza je riskirati život pojedinca radi dobra zajednice, budući da je dominantno dobro zajednice kao cjeline. Odluka vlade o pitanju općeg dobra trebala bi biti donesena od strane stručnjaka koji su na čelu različitih grana nacionalne sigurnosti. Svako halahičko pitanje koje se temelji na procjeni u stvarnosti zahtijeva procjenu stručnjaka – jednako kao što utvrđivanje treba li neki pacijent postiti na Jom Kipur ili ne ovisi o procjeni liječnika, a ne o procjeni rabina. Treba uzeti u obzir rizik mogućih akcija terorista koji će biti oslobođeni, kao i slabljenje sposobnosti odvracanja od daljnjih akcija radi oslobađanja terorista. S druge strane, važno je imati u vidu i održavanje vojnog morala, na kojega djelomično utječe spoznaja vojnika da će vojska učiniti sve što je u njenoj moći da oslobodi svoje zarobljene vojnike ili da njihova tijela dostojanstveno pokopa u Izraelu.⁶⁶ Država Izrael ima obvezu ispisanu krvlju prema članovima sigurnosnih snaga da djeluje u njihovo ime ako budu zarobljeni.⁶⁷

2.2.1. Otkup osobe koja je zarobljena radi svojega nemarnog ponašanja

Kao što smo već spomenuli, 2000. godine (umirovljenog) pukovnika Elhana-na Tanenbauma otela je organizacija Hezbolah, nakon što je namamljen u Libanon da bi sklopio sumnjiv posao. Izrael je njegov povratak platio oslobađanjem 400 terorista. Očito, ovo nije slučaj zarobljavanja tijekom službe državi, nego je, što je znatno gore, Tanenbaum riskirao život zbog kriminalne transakcije i pohlepe za novcem. Stoga, Država Izrael nije imala istu obvezu koju bi imala kada bi član sigurnosnih snaga bio zarobljen dok je radio za državu. Talmud⁶⁸ raspravlja o pitanju postoji li obveza oslobađanja osobe koja se sama dovela u opasnu situaciju. Majmonid ovako presuđuje:

»Kada je osoba prodala sebe i svoju djecu (kao slugu) poganskim narodima ili posudila novac od njih i oni su ga držali zarobljenog ili zatvorili (zbog neplaćanja) zajma, micva je otkupiti ga prvi ili drugi put. (Ako se to dogodi) treći put, ne oslobađamo ga. Ipak, otkupljujemo sinove nakon očeve smrti. Ako su ga pokušali ubiti, oslobađamo ga iz njihovih ruku čak i ako je (bio zarobljen) više puta.«⁶⁹

⁶⁶ Ariel, *Responsa...*, V, 90-91.

⁶⁷ Israeli, *Responsa...*, I, 123-124.

⁶⁸ BT Gitin, Vilnius, 47b.

⁶⁹ Majmonid, Mišne Tora, Hilhot Matnot Anijim, 18:13.

Dakle, prema Majmonidu, osoba koja se dovodi u opasnost mora biti otkupljena iz zarobljeništva dva puta, nakon čega više ne postoji obveza da je se otkupi. Međutim, ako mu život bude u opasnosti, postoji obveza otkupa. Neki vjeruju da je javnost oslobođena obveze oslobađanja osobe koja je bila svjesna opasnosti i ignorirala je.⁷⁰ S druge strane, postoje oni koji vjeruju da čak i ako je osoba bila nemarna i svjesno je riskirala svoj život, postoji obveza da mu se pomogne.⁷¹ Možemo zaključiti iz ovih izvora da i kada se osoba svjesno dovede u opasnost i bude zarobljena, postoji obveza da je se otkupi. Međutim, ta je obveza slabija od uobičajene obveze otkupa zarobljenika; i još je slabija od obveze da se otkupe oni koji su bili zarobljeni dok su obavljali svoju dužnost za državu.

2.2.2. Oslobađanje živih terorista u zamjenu za tijela

Što se tiče oslobađanja živih terorista u zamjenu za tijelo vojnika, a kao što smo opisali, takav je dogovor bio sklopljen s Hezbolahom. Prema halahi, donošenje tijela na pokop općenito je velika micva, kako Majmonid piše: »Jer je pokop micva, kako stoji: 'Nego ga pokopaj istoga dana' (Pnz 21,22).«⁷² Sigurno je tako kada je riječ o tijelu vojnika. Unatoč tome, mudraci su odredili da se u normalnoj situaciji ljudski život ne bi smio ugroziti radi donošenja mrtvog tijela na pokop.⁷³ No, u ratnoj situaciji, u načelu, ako je vojna procjena da je moguće donijeti tijelo za pokop bez žrtava, sigurno bi to trebalo učiniti. Iz priče o pogibiji kralja Saula u ratu s Filistejcima u Gilboi,⁷⁴ očigledno možemo naučiti da tijekom rata postoje situacije u kojima je dopušteno preuzeti rizike da bi se donijelo tijelo na pokop. Nakon pogibije Saula, Filistejci su skrnavili njegovo tijelo i objesili ga zajedno s tijelima njegovih sinova na zid grada Bet Šana. Kao odgovor na taj postupak, ljudi iz Jabeš Gileada (koji se nalazi na istočnoj strani rijeke Jordan) krenuli su u opasnu noćnu operaciju i donijeli tijela te ih pokopali u Izraelu. Donošenje kraljeva tijela radi pokopa bilo je od nacionalnog značenja, stoga je to bilo najvrjednije djelo i mudraci su mnogo naučili iz tog čina.⁷⁵ Međutim, kada je riječ o tijelu običnog čovjeka, i kada postoji velik rizik za spasilačke snage, tada nije primjereno riskirati ljudski život.

⁷⁰ Luria, *Jam Šel...*, Gitin 4:72.

⁷¹ Rabin Meir Ben GEDALIAH (Maharam iz Lublina, 1558-1616), *Responsa Maharam of Lublin*, Jeruzalem, 1977, pitanje 15, 22-23.

⁷² Majmonid, *Mišne Tora*, Hilhot Avel, 12:1.

⁷³ NAHMANID, *Torat HaAdam*, Šaar HaAvel – Injan HaHathala, slova 52, u: Jeruzalem, Mosad HaRav Kuk Kitvei Haramban, Bernard Chavel, 1963; Karo, *Šulhan Aruh*, Jore Dea, 341:4; vidi i: R. Zalman Nehemia GOLDBERG, Micvat kvura bimkom pikuah nefeš, *HaMajaan*, 44 (4), Tamuz, 2004, 76.

⁷⁴ 1 Sam 31,8-13.

⁷⁵ Kotel DADON, Samoubojstvo u starozavjetnim spisima, Talmudu i rabinskoj literaturi, *Nova prisutnost*, 20 (2022) 2, 271-286.

Zaključak

Otkup zarobljenika jedna je od najvažnijih micvi u Tori. Unatoč tome, možda upravo zbog važnosti ove micve, mudraci Izraela postavili su posebno restriktivno pravilo za ovu micvu.

Problem zarobljenika u židovskoj povijesti postojao je još u vrijeme Mišne, prije dva milenija, ali priroda otmica tada je bila kriminalna, radi iznude financijskog otkupa. Mudraci su shvatili da pretjerana isplata može ugroziti bitne interese (ekonomske i sigurnosne) javnosti, koji su važniji od dobra pojedinca, stoga su izmijenili pravilo koje zabranjuje plaćanje pretjerane cijene. Međutim, ovo ograničenje odnosi se na kriminalne otmice, ali ne odnosi se na zarobljavanje vojnika u ratu ili od strane terorističkih organizacija čija borba uključuje otmice vojnika i civila. Stoga, kada je riječ o dogovoru s terorističkim organizacijama za oslobađanje talaca u stanju rata – što je trenutna situacija u Izraelu – to se mora raspraviti u skladu s načelima ratnih zakona u židovskom pravu.

Srce svake zdrave, normalne i osjetljive osobe ispunjeno je empatijom za nevolju obitelji koje traže oslobađanje svojih voljenih. Međutim, jasno je da se ne treba udovoljiti *svakom* zahtjevu otmičara da bi ih se oslobodilo. Izjava da se mora učiniti *sve* da bi se oslobodili taoci zavaravajuća je i obmanjujuća. Izraelska vlada mora težiti njihovom oslobađanju, ali postoji cijena koja se ne smije platiti. Stoga je pitanje gdje je granica i koji su principi za njezino određivanje?

Što se tiče pokretanja opasnih operacija spašavanja radi oslobađanja talaca, pokazali smo da, prema židovskom pravu, iako se talac suočava sa sigurnom smrću, a spasitelj riskira moguću smrt, osoba ne mora riskirati svoj život da bi spasila druge od sigurne smrti, jer »krv talaca nije crvenija od krvi spasitelja«. Međutim, to nije ni zabranjeno. Stoga, vlada može preuzeti budući rizik koji uključuje vojnu operaciju radi oslobađanja otetih vojnika ili civila, ako smatra da je to prikladno. Otkup zarobljenika u zamjenu za oslobađanje terorista nije zabranjen prema židovskom pravu, ali nije ni samorazumljiv. Podložan je autoritetu i diskreciji političke razine – Vlade Izraela, uz konzultacije sa stručnjacima, gdje je razmatranje dobra države vodeći princip.

Odgovor na pretjerane zahtjeve terorističkih organizacija može se tumačiti kao predaja ili gubitak, stoga bi to trebalo pažljivo razmotriti. Međutim, država je dužna poduzeti svaku vojnu ili diplomatsku aktivnost da bi oslobodila taoce. Kada je riječ o vojnicima IDF-a koji su zarobljeni tijekom svoga služenja, obveza je države posebno velika. Pri donošenju odluka u slučajevima otmica iz sigurnosnih razloga trebalo bi uzeti u obzir opće dobro i nacionalnu sigurnost, a ne samo dobro pojedinca. Visok prioritet treba dati oslobađanju osobe koja je zarobljena dok je služila u sigurnosnim snagama, dok se niži prioritet treba dati osobi koja je pala u zarobljeništvo iz kriminalnih razloga, svjesno preuzimajući rizik.

Što se tiče micve dobivanja tijela pokojnika za ukop, ne bi se trebalo oslobađati žive teroriste za otkup mrtvaca iz zarobljeništva, a u slučaju ratne akcije vojnici ne bi smjeli biti izloženi visokom riziku za takav cilj.

Kotel Dadon*

Redemption of Captives in Jewish Law – Confronting the Challenges of the 21st Century

Summary

In this article, the author discusses the attitude of Jewish law towards the painful problem of captivity. Unfortunately, kidnappings of Jews have been a recurring issue throughout history. As a result, many questions have been addressed to the Sages regarding the ransoming of captives, especially when excessive ransoms were requested by the kidnappers. Therefore, extensive rabbinical literature on this subject has been created. Excessive demands for Jewish hostages remain a harsh weapon to this day. While in the past, excessive financial payments were requested from family members and communities, today the State of Israel is faced with excessive payments in the form of the release of a large number of terrorists. The article is divided into two main parts. The first part analyzes the mitzvah of redeeming captives and its importance in Judaism. In this discussion, the author examines different Talmudic regulations amended by the sages when an excessive ransom is requested by the kidnappers, as well as the rulings of Jewish law. The second part of the article explores the Jewish law rulings on practical questions regarding the kidnapping of soldiers and civilians by terrorist organizations, such as the question of embarking on a dangerous operation for the purpose of rescuing hostages, the status of different deals with terrorist organizations on the release of terrorists in exchange for the release of hostages, the redemption of a person who was captured as a result of his negligent behavior, and the question of freeing live terrorists in exchange for bodies. The author uses many sources from rabbinic literature since Talmudic times through the Middle Ages up to modern times. Much of this literature has been translated into Croatian from Hebrew and Aramaic for the first time by the author.

Key words: captives, hostages, mitzvah, rabbi, redemption, soldiers, Talmud, terrorist, Torah.

(*na engl. prev.* Kotel Dadon)

---

* Kotel Dadon, PhD, Assoc. Prof., University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, Chair for Judaic studies; Chief Rabbi, The Bet Israel Jewish Community of Croatia; International Academy of Sciences and Arts in Bosnia and Herzegovina (IANUBIH), Full member; Address: Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: kdadon@gmail.com.